

SLÍZ MARIANN
SZEMÉLYNEVEK A KÖZÉPKORI MAGYARORSZÁGON
Attraktor Kiadó, Máriabesnyő, 2011. 123 lap

Mindig érdeklődéssel veszem kezembe a névről, a nevek kutatásáról szóló könyveket. Ugyanez a kíváncsiság hajtott, amikor a külalakjára is vonzó kis kötetbe lapoztam bele. A szerző, SLÍZ MARIANN – igen helyeselően – már az előszóban pontosan körülhatárolja munkája célját. A középkori nevek bemutatását a mai, igen gazdag és változó névkinccsel összefüggésbe hozva a figyelemfelkeltés olyan ügyes retorikai fogásával él, amely az olvasót a könyv forgatására ösztönzi. Az érdeklődést tovább fokozza magyarázatával, hogy miért is szükséges a mai embernek az elmúlt századok névkultúráját is megismernie: „hiszen a kezdetek ismerete nélkül nem lehet világosan átlátni azokat a folyamatokat, melyek a mai, meglehetősen dinamikus változó »állapothoz« vezetnek” (6). A bevezető sorokat tovább olvasva azt is megtudjuk, hogy a kötet fő célja a címben jelzett korszak személynévrendszerének átfogó, közérthető bemutatása. Külön üdvözlendő, hogy ez a bemutatás a nagyközönségnek szól. Ilyen tekintetben akár hiánypótló munkáról is beszélhetünk, hiszen igencsak szűkében vagyunk a nevekről szóló igényes, tudományos ismeretterjesztő kiadványoknak. Pedig a név, a nevek alakulása, változása mindenkit érdekel.

A könyv öt nagyobb részre tagolódik. Az első „A középkori névadás és névhasználat vizsgálatának lehetőségei” címmel a téma kutatásának lehetőségeit, korlátait, a fennmaradt és rendelkezésre álló források értelmezési módjait mutatja be részletesen és közérthetően. Ennek köszönhetően a laikus rácsodálkozhat arra, milyen korlátokba ütközik a régi, csupán írott formában fennmaradt nevek vizsgálata. A következő részből az olvasó megismerheti a legfontosabb írott forrásokat, azok jellemzőit. A fejezet elolvasásával az érdeklődő nem csupán a névtani kutatásokba nyer bepillantást, hanem a nyelvtörténeti források legfőbb típusairól is áttekintést kap. A szerző ezt nagy alapossággal, szakmai precizitással teszi. Érthetően és világosan magyarázza meg példákkal is szemléltetve a szórvány- és a szövegemplék, az oklevél, a krónika, a geszta, a defter, a misszilis fogalmát, valamint az anyakönyvezés alakulását. E forrásokat abból a szempontból is értékeli, hogy a névkutató számára mennyire megbízhatóak.

„Az egyénnevek a középkori Magyarországon” című rész négy nagyobb fejezetből áll, melyek további kisebb fejezetekre oszlanak. A bevezető részből megismerhetjük a világi az egyházi névadás kialakulását, forrásait, egymás melletti életét. Ezt több, érdekes, nem szokványos példa illusztrálja (pl. Szár László neve, amelyben a *Szár* a török eredetű ’kopasz’ jelentésű szó). Az egyházi nevek kialakulása, elterjedtsége és típusai mellett az is kiderül, hogy a legtöbb népmesehőst miért éppen *János*-nak hívják.

A továbbiakban egy-egy alfejezetben tájékozódhatunk a középkori egyénnevek eredetéről, így a magyar, illetve a jövevénynevekről. A magyar eredetű nevek jellemző típusainak bemutatásakor a szerző fontosnak tartotta, hogy ismét kultúrtörténeti, nyelvészeti kiegészítéseket is tegyen. Így például a figyelmes olvasó azt is megtudhatja, honnan származik *hölgy* szavunk. Hasonlóan gazdag információkban a jövevény egyénnevek

leírása. A „Névhasználat a középkori Magyarországon” című fejezetet elolvasva mindenki megismerheti, hogyan alakultak ki a különböző névváltozatok, hogyan lett egy-egy névből számos névváltozat, illetve rácsodálkozhat arra, amit a szerző az előszóban meg is fogalmazott, hogy a középkor a mainál is jóval gazdagabb volt névváltozatokban. A laikus olvasó e fejezet elolvasása után szinte magától is rájön arra, hogy családneveink kialakulásakor milyen folyamatok mehettek végbe.

Számos kultúrtörténeti adalékot, érdekes információt tartalmaz az olvasmányosan megírt „A középkori személynévadás motivációi” című fejezet. Ahogy a könyv szerzője is írja, ma már a legtöbb esetben nem tudjuk biztosan megállapítani, hogy mi is lehetett egy név kiválasztásának, elterjedésének az oka, de általános trendeket ismerünk, illetve tudjuk azt, hogy vannak olyan motívumok, amelyek ma is befolyásolják a névválasztást. A magyar eredetű nevek motivációi között a legjellemzőbbekre találunk példákat, így a leíró (*Szép, Fekete*), a metaforikus (*Bika, Gyöngy*) és a metonimikus (*Ökör, Kasza*) nevek. A jövevénynévek motivációi közül főleg az előkelők körében használt irodalmi névadás jelenségével ismerkedhet meg az olvasó, amelyről azt is megtudhatja, hogy e motivációs forma a mai névadásban is megtalálható. Bár ma már nem annyira az irodalmi hősök, hanem inkább a film- és médiaszereplők nevei válnak kedvelté. „A mindkét névadási rendszerben működő motivációk” című alfejezet részletesen érinti a névmágia jelenségét, amely szoros kapcsolatban áll az ismert latin mondással: „Nomen est omen.” Csak egyetérthetünk az itt olvasható és a könyvborító hátlapján is mottóként szereplő igaz gondolattal: „A névadás tehát egyben lélekadás és sorsirányítás is” (47). Több oldalt szentel a szerző a szentek utáni névadásnak, mely a kereszténységben meglehetősen gyakori, s érdekes művelődéstörténeti adalékokkal is kiegészíti a névtani eszmeifuttatást. Így olvashatunk például Szent Mártonról, Szent Lászlóról, Szent Györgyről, Szent Mihályról, illetve a középkorban leggyakrabban előforduló *Erzsébet* és *Margit*, valamint a *Katalin*, *Ágnes*, *Mária* stb. nevekhez kapcsolódó történetekről. A névadás motivációinak egyéb típusait (a naptári névadást, a családon belüli névörökítési formákat) is részletesen, érdekesen, sok adattal foglalja össze a fejezet.

A könyv utolsó harmada főleg a családnevek. A „Családnevek a középkori Magyarországon” nagy fejezetében helyet kap a családnevek kialakulásának okairól és idejéről szóló alfejezet, amely a magyar mellett más nyelvek családneveinek létrejöttét, annak körülményeit és okait is elemzi. Majd filozofikus pontossággal, de közérthetően vezeti be a szerző az olvasót a családnevek kialakulásának bonyolult, szövevényes rendszerébe. Itt is, ahol szükséges, külön magyarázatokat fűz az átlagolvasó számára nem érthető latin szavakhoz, egyéb szakkifejezésekhez. „A névhasználat társadalmi különbségei” című fejezet, ahogy a címe is jelzi, a megkülönböztető névelemek családnévvé válásának fokozott, az egyes társadalmi rétegekben eltérő kialakulását mutatja be. Itt szól arról a gyakori téves hitről, miszerint a név végén lévő -y nemesi rangot jelöl. Vagy itt csodálkozhat rá az olvasó arra, hogy a női nevek nem játszottak szerepet a családnevek kialakulásában, és az asszonynévi forma -né képzője milyen hosszú utat járt be, míg megszilárdult és állandóvá vált. E fő fejezet utolsó része a családnévtípusokat mutatja be sok érdekes és gyakori példával szemléltetve. A záró, ötödik fejezetben a szerző összefoglalja azt az utat, amelyet neveink a középkortól napjainkig megtettek. Végül megjegyzi, hogy „a magyar személynévadás történetében a legjelentősebb változások kétségkívül a középkor folyamán zajlottak le” (97).

A kötetet két, igen részletes bibliográfia zárja. Az első fejezetenként ajánl a téma iránt érdeklődőknek további szakirodalmakat, a második pedig a szerző által a szövegben megjelölt hivatkozások jegyzete.

A kisméretű, jól olvasható, kiváló és érdekes stílusban megírt könyvet csak ajánlani tudom minden, a nevek, a névkultúra története iránt érdeklődő átlagolvasónak, de az új, friss példák miatt a szakmabelieknek is. Csak remélni lehet, hogy ezzel a kötettel elindult egy olyan sorozat, amely a névről való tudás bővítését, az igényes ismeretterjesztést szolgálja.

RAÁTZ JUDIT

**SZILÁGYI-KÓSA, ANIKÓ: UNGARNDEUTSCHE
PERSONENNAMEN IM PLATTENSEEOBERLAND – EINE
ANTHROPONOMASTISCHE LANGZEITSTUDIE IN
DEUTSCHBARNAG/BARNAG UND WERSTUHL/VÖRÖSTÓ**
[Német személynévek a Balaton-felvidéken – Történeti személynévkutatás a
barnagi és vöröstói németek körében]
Ungarndisches Archiv 11. ELTE Germanisches Institut,
Budapest, 2011. 250 lap

1. A szerző doktori értekezésének német nyelven megjelent kiadása új vizsgálati szemponttal járul hozzá a nemzeti-nyelvi kisebbségek nyelvének és kultúrájának kutatásához. Figyelmének középpontjában a Balaton-felvidék két német közösségének, a barnagi és a vöröstói németeknek a névadási és névhasználati szokásai állnak. A diakrón aspektusú, korpuszalapú munka interdiszciplinaritását a 270 évet felölelő (1726–1996) névanyag elemzésén túl a vizsgált közösségek történeti háttérének, identitásváltozásának, kultúrájának és népességalakulásának bemutatása adja. A keresztelési anyakönyvek bejegyzésein alapuló korpuszt a demográfiai, illetve a közösség életére vonatkozó egyéb írásos források (Conscriptiones animarum, Historia domus), valamint meghatározott témájú (keresztnevekre, családnevekre, keresztelésre vonatkozó) kérdőívek adatai és a vizsgált területen élő nyelvjárási beszélőkkel készített interjúk egészítik ki.

2. A nyelvi környezetnek, a nyelvi kontaktusok névadásra és névhasználatra vonatkozó hatásának a vizsgálatát, ezen keresztül a különböző akkulturációs, integrációs, valamint asszimilációs folyamatok nyelvészeti-onomasztikai szempontú leírását célul kitűző interdiszciplináris munka rövid bevezetése (9–12) tisztázza az elméleti kereteket és módszereket (néprajzi, történelemtudományi, földrajzi, szociológiai és statisztikai), röviden bemutatja az elemzett korpuszt, valamint ismerteti a nyolc nagyobb fejezetből álló kötet szerkezetét.

A bevezetést követő második, nagyobb fejezet (12–39) az elméleti keret megalapozását szolgálja, szaknyelvi problémákkal foglalkozik, valamint a témához kapcsolódó névtani alapkérdéseket foglalja össze. Az olvasó képet kap a személynévekkel foglalkozó